

Garść doświadczeń z opracowywania zbioru archiwalnych negatywów Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku, przechowywanych w bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku

Piotr Giziński

Biblioteka Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku

Streszczenie

Teza/cel artykułu - Celem artykułu jest opisanie zbioru archiwalnych negatywów Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku, znajdujących się w Bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku. Scharakteryzowanie własnych doświadczeń i podanie kilku wskazówek w trakcie opracowywania zbioru. **Metody** - W badaniach zastosowano metodę doświadczalną. Zebrane i opisane w artykule doświadczenia mogą być traktowane jako propozycje metod opracowania własnych zbiorów fotograficznych w innych instytucjach. **Wnioski** - Fotografie cechują się ogromnym zainteresowaniem ze strony użytkowników biblioteki. Koniecznym jest dokładne ich zewidencjonowanie i udostępnienie, co przyczyni się do lepszego poznania historii szkoły i jej wpływu na rozwój sztuki w regionie, a także podniesie prestiż placówki naukowej. Opracowywanie fotografii jest zadaniem fascynującym i jednocześnie trudnym, wymagającym od badacza dużo pokory, poświęcenia i cierpliwości.

Słowa kluczowe

Akademia Sztuk Pięknych, biblioteka, digitalizacja, fotografia, Gdańsk, negatyw, opracowanie, Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych, Węgrzyn

Historia powstania uczelni rozpoczyna się 15 października 1945 r., kiedy to w Sopocie swoją działalność zainaugurował Państwowy Instytut Sztuk Plastycznych założony przez grupę artystów: Janusza Strzateckiego, Krystynę Ładę-Studnicką, Juliusza Studnickiego, Józefę Wnukową, Jacka Żuławskiego, Hannę Żuławską i Mariana Wnuka [1]. Następnie Instytut został przekształcony w Państwową Wyższą Szkołę Sztuk Plastycznych w Sopocie (PWSSP). Początkowo uczelnia posiadała trzy Wydziały: Malarstwa, Rzeźby i Architektury Wnętrz [2].

1 | *Garść doświadczeń z opracowywania zbioru archiwalnych negatywów Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku, przechowywanych w Bibliotece Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, Piotr Giziński, Biblioteka Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku*

W roku 1954 siedziba uczelni została przeniesiona z Sopotu do gmachu Wielkiej Zbrojowni w Gdańsku, w której mieści się po dziś dzień. Z czasem uczelnia poszerzała się o kolejne wydziały i specjalizacje. W roku 1957 powstała pracownia Grafiki, której kierownikiem był Zygmunt Karolak, wydzielona została też odrębna Katedra Tkaniny Dekoracyjnej. Na wydziale Rzeźby powstały trzy całkiem nowe Katedry: Rzeźby, Ceramiki Artystycznej i Projektowania Rzeźbiarsko-Architektonicznego. Również Wydział Architektury zyskał nowe Katedry, do których należy zaliczyć m.in. Katedrę Projektowania Architektonicznego, Architektury Wnętrz, Architektury Okrętów i Form Przemysłowych, a także Katedrę Mebla Przemysłowego [3]. W dniu 4 lipca 1996 roku, na mocy *Ustawy o zmianie nazw niektórych wyższych szkół plastycznych*, Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych w Gdańsku otrzymała nazwę Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku [4].

Aktywność PWSSP była zauważalna w przestrzeni miejskiej Trójmiasta i okolic. To na tej uczelni tworzyli tak wybitni artyści, jak Józefa Wnukowa, Franciszek Duszeńko, Edmund Homa, Ryszard Semka czy Henryk Lula. Z ich pracowni wywodzili się artyści młodego pokolenia, którzy godnie reprezentowali wysoki poziom Akademii. Tendencja ta trwa po dziś dzień. Absolwenci poszczególnych wydziałów ingerują w przestrzeń miasta, udowadniając tym samym swoją wartość. Przykładem niech będzie „Solidaryca” Jerzego Janiszewskiego z lat 80., czy dorocznie organizowana wystawa Najlepszych Dyplomów Akademii Sztuk Pięknych [5].

W roku 2017 Biblioteka Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku otrzymała od uczelnianego Archiwum zbiór unikatowych historycznych fotografii z Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Gdańsku (dalej: PWSSP). Niniejszy artykuł będzie w całości poświęcony tej kolekcji. Zostanie opisany przyjęty sposób opracowania zbiorów, metody ich opisu, zabezpieczenia i udostępnienia.

Zdjęcia jako materiał do badań, pomimo złożoności ich opracowania, zawsze wzbudzały ogromne zainteresowanie odbiorcy. Trudność w badaniu fotografii sprawia, że przez długi czas zdjęcia historyczne były mniej doceniane od dokumentu papierowego, stanowiąc raczej dodatek do prac badawczych, niż pełnowartościowy materiał źródłowy. W opinii autora tendencja ta ulega zmianie.

Brytyjski historyk Peter Burke, w swojej książce *Naoczność. Materiały wizualne jako źródła historyczne*, wymienia dziesięć warunków prawidłowego opracowania fotografii. Należą do nich m.in.: ustalenie czy obraz nie jest reprodukcją; wskazanie czasu, w jakim zdjęcie powstało; zwrócenie uwagi na szczegóły umieszczone na obrazie; ujawnienie funkcji pełnionych przez dany obraz; określenie czy obraz był poddany manipulacji cyfrowej; ustalenie autora fotografii; zastosowanie metod porównania jednego zdjęcia z innymi podobnymi; świadomość kontekstu obrazów; wzajemne oddziaływanie obrazów na świat poza obrazowy [6]. Fotografie dają wyobrażenie o zmieniających się kanonach piękna, wnoszą duży wkład w badania nad historią mentalności. Zdjęcia wykorzystywane przez historyków mogą dostarczyć informacji tam, gdzie teksty milczą [7]. Ostatecznie ułatwiają bardziej plastyczne wyobrażenie sobie przeszłości [8].

W ciągu ostatnich kilkunastu lat powstało wiele opracowań na temat szeroko pojętej archiwizacji fotografii. Na ten temat pisali już Halina Robótka, Bohdan Ryszewski i Andrzej Tomczak w książce pt. *Archiwistyka* z roku 1989. Do opracowania dokumentacji fotograficznej nawiązywała również Marlena Jabłońska w monografii pt. *Dokumentacja specjalna w Archiwach. Opis tradycyjny i komputerowy*. W końcu zostało wydane *Zarządzenie nr 17 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 30 czerwca 1969 r. w sprawie archiwalnego opracowania zasobu fotografii* oraz *Decyzja nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 24 kwietnia 2006 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych dotyczących zasad opracowania fotografii w archiwach państwowych*. Nie można zapomnieć również o działalności Narodowego Archiwum Cyfrowego i Ośrodka KARTA, na którego stronie znajdują się wskazówki pomocne przy sporządzaniu opisów.

Fotografie trafiły do Biblioteki Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku częściowo już uporządkowane, lecz do ich całkowitego opracowania jest jeszcze daleka droga. Zadaniem tym zajmuje się archiwista zakładowy i pracownik biblioteki. Zespół zdjęć liczy ponad 50 000 klatek negatywów pochodzących z lat 1947-2007.

Autorami poszczególnych kolekcji fotograficznych byli fotografowie - pracownicy uczelni, m.in. Czesław Bojarski, Witold Węgrzyn i Anna Okońska.

Najwięcej zachowało się prac autorstwa Witolda Węgrzyna, który urodził się 15 maja 1945 r. w Wąbrzeźnie. Był absolwentem fotografii Państwowego Liceum Technik Plastycznych. W kwietniu 1968 r. został zatrudniony w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Gdańsku na stanowisku starszego wykładowcy w Międzywydziałowym Zakładzie Fotografiki [9]. 1 września 1984 r. został mianowany kierownikiem Zakładu Fotografii. Uczestniczył w ponad 300 wystawach i konkursach w Polsce i za granicą, w których wielokrotnie zdobywał nagrody. Należą do nich m.in.: złoty medal na Międzynarodowej Wystawie Fotografii w Zvevegem w Belgii w 1971 r.; złoty medal na Międzynarodowej Wystawie Fotografii w Londynie w 1972 r.; Grand Prix w 1972 r. na IV Salonie Portretu Artystycznego; złoty medal na Ogólnopolskiej Wystawie Fotografii w Olsztynie w 1975 r. [10]. Kadry wykonane przez jego studentów zostały docenione na Międzynarodowym Konkursie Fotografii Studenckiej w Japonii w 1985 r., gdzie zdobyły pierwszą nagrodę i wyróżnienie. Prace Witolda Węgrzyna znajdują się w kolekcjach prywatnych oraz zbiorach Muzeum Sztuki Współczesnej w Łodzi, Muzeum Narodowym we Wrocławiu i wielu innych [11]. Obecnie jest on członkiem rady artystycznej Związku Polskich Artystów Fotografików (ZPAF).

W skład zachowanego zespołu fotografii wchodzi głównie negatywy i stykówki, a samych odbitek pozostało niewiele. Zachowały się negatywy czarno-białe formatu 24 x 36 mm oraz filmy średnioformatowe (60 x 60 mm). Opracowanie zdjęć trwa od 2014 roku. Celem jest zabezpieczenie, sklasyfikowanie, zewidencjonowanie i ostatecznie udostępnienie całego zespołu użytkownikom biblioteki.

Podczas opracowywania fotografie zostały podzielone tematycznie. Wyłoniono takie motywy, jak np. Pochody pierwszomajowe, Rady Wydziałów, Portrety pracowników, Pracownie (Malarstwa, Rzeźby, Grafiki itd.), Inauguracja roku akademickiego, Życie studenckie itd. W sumie udało się wydzielić ponad trzydzieści różnych tematów.

Kolejnym krokiem było zewidencjonowanie wszystkich jednostek. Przykładowa karta inwentarzowa dla fotografii składa się z następujących elementów: sygnatury, tytułu fotografii, autora danego zdjęcia, dat skrajnych, miejsca wykonania zdjęcia, osób występujących na zdjęciach i nazwy zbioru, do jakiego została przydzielona fotografia.

Lp.	Sygnatura	Opis fotografii	Autor	Data wydarzenia	Miejsce	Zbiór	Uwagi
1	II/202/1	Portret prof. Józefy Wnuk, w trakcie szkiców nad morzem	W. Węgrzyn	Lata 80	Gdańsk	Portrety	
2	II/202/2	Portret prof. Józefy Wnuk, w trakcie szkiców nad morzem	W. Węgrzyn	Lata 80	Gdańsk	Portrety	
3	II/202/3	Portret prof. Józefy Wnuk, w trakcie szkiców nad morzem	W. Węgrzyn	Lata 80	Gdańsk	Portrety	

Tab. 1. Przykładowa karta inwentarzowa.

Najbardziej problematyczną kwestią przy opracowywaniu fotografii jest ich dokładny opis. Negatywy, które trafiły do Biblioteki, często są nieopisane lub ich opis jest niepełny. W takiej sytuacji pozostaje postarać się samemu określić, kim była osoba na fotografii albo czego dotyczyło jakieś wydarzenie. Informacji na ten temat poszukujemy w literaturze przedmiotu, w innych źródłach archiwalnych lub też staramy się odszukać świadków wydarzenia. Jest to proces długotrwały i mozolny, jednak jego efekty dają ogromną satysfakcję każdemu badaczowi.

W przypadku ASP w samą porę udało się dotrzeć do autora większości zdjęć - Witolda Węgrzyna, który z całą energią włączył się w projekt opracowywania fotografii. Dzięki tej współpracy zidentyfikowano większość osób i wydarzeń ujętych na zdjęciach.

Przez słowo zabezpieczanie należy rozumieć digitalizację wszystkich negatywów, a następnie umieszczenie ich w specjalnych koszulkach bezkwasowych, a te z kolei w albumie na negatywy. Archiwalne negatywy, jakie otrzymała Biblioteka ASP, były owinięte w papier lub luzem wrzucone do pudełka. Ogólnie ich stan zachowania należy uznać za dobry, brak wyraźnych śladów zniszczeń mechanicznych (przedarcia, zagięcia) i biologicznych (rozwój grzybów i bakterii). Stopień zachowania utrwalonych na nich obrazów można również uznać za dobry. Albumy przechowywane są w suchym magazynie w zamykanej na klucz szafie, w stałej temperaturze około 18 stopni Celsjusza i wilgotności utrzymującej się na poziomie około 40% [12]. W celu dalszej ich ochrony przed zniszczeniem pojedyncze klatki negatywów są skanowane w rozdzielczości od 800 do 1200 dpi oraz zapisywane w formacie JPEG. Dodatkowo regularnie zdjęcia są utrwalone na serwerach wewnętrznych, płytach CD i dysku zewnętrznym. W trakcie digitalizacji zbioru nie ingeruje się w oryginały. Zeskanowanych fotografii nie poddaje się obróbce cyfrowej (kadowaniu, czyszczeniu, retuszowi, zmianie kontrastu i naświetlenia ekspozycji), tak by kopia była wiernym odzwierciedleniem oryginału.

Układ negatywów w albumach został poniekąd wymuszony przez dołączone do zbioru księgi z wklejonymi stykówkami. Nie chcąc ingerować w rozmieszczenie stykówek na kartach albumu, ułożono negatywy tak, by ich poszczególne paski odpowiadały układowi stykówek. Strony albumu ze stykówkami zostały ponumerowane w taki sam sposób jak strony w albumach z negatywami. Minusem takiego układu jest wymieszanie między sobą nadanych przez pracowników nazw zbiorów. Dlatego, aby móc odnaleźć się w ogromnej ilości zdjęć, każda klatka negatywu otrzymała własną niepowtarzalną sygnaturę, do czego autor wróci jeszcze w dalszej części artykułu. Po zeskanowaniu negatywu, posegregowane w folderach pliki zapisywane są na dysku komputera. Nazwy plików fotografii muszą odpowiadać rozmieszczeniu poszczególnych klatek na negatywie. W tym celu powstało 18 katalogów, w obrębie których utworzono podfoldery odwołujące się do poszczególnych stron w albumie.

Układ ten ma swoje odzwierciedlenie w strukturze sygnatury, która może wyglądać następująco: I/128/004. Pierwszy człon sygnatury „I” oznacza numer albumu z negatywami (w tym przypadku jest to segregator przechowujący zdjęcia wykonane przez Witolda Węgrzyna); numer 128 oznacza kartę w albumie, na której znajduje się poszukiwane zdjęcie; natomiast numer 004 czwartą klatkę negatywu (jest to zdjęcie przedstawiające Juwenalia studenckie z roku 1974). Dzięki temu jesteśmy w stanie szybko wyszukać i - jeżeli jest taka potrzeba - ponownie przeskanować interesujące nas zdjęcie. Powyższe rozwiązania sprawiają, że sam proces wyszukiwania fotografii nie jest skomplikowany. Wystarczy podać pracownikowi biblioteki temat jaki nas interesuje, a ten sprawnie odszuka zdjęcie w inwentarzu, a następnie po odnalezieniu sygnatury, udostępni nam jego kopię.

Projekt digitalizacji zbioru negatywów PWSSP spotkał się z wielkim entuzjazmem ze strony użytkowników biblioteki i archiwum. Należy zaznaczyć, że udostępniane czytelnikowi są jedynie kopie cyfrowe zdjęć, a oryginały użyczane są tylko w wyjątkowych przypadkach. Archiwalne fotografie są pomocne wszystkim, którzy chcą w ten sposób zgłębić wiedzę na temat historii PWSSP.

Natomiast jeżeli zdjęcia mają zostać użyte w inny sposób, należy uzyskać zgodę od Rektora, a następnie zawrzeć umowę licencyjną z biblioteką na wykorzystanie i publikację odbitek. Fotografie są najczęściej upubliczniane w monografiach, biogramach artystów, na wystawach tematycznych, w pracach dyplomowych studentów ASP w Gdańsku i innych uczelni. W przyszłości planowane jest stworzenie inwentarza książkowego oraz udostępnienie jego wersji elektronicznej, aby użytkownik mógł samodzielnie wyszukiwać interesujące go fotografie. Naturalnie kolejnym krokiem będzie opublikowanie kopii cyfrowych zdjęć w Internecie [13].

Fotografie przedstawiają życie codzienne uczelni. Znajdziemy tam ujęcia z zebrań rad poszczególnych wydziałów, kolekcje fotografii przedstawiające przeprowadzanie przez dydaktyków korekty studenckich prac semestralnych, a także prace dyplomowe studentów i fotorelacje z wystaw studenckich. Bardzo interesujące są ujęcia przedstawiające wykładowców w trakcie prowadzenia zajęć. Zauważalny jest niepowtarzalny wystrój i charakter dawnych pracowni, na które składają się rozstawione sztalugi, przykryte płótnami rzeźby, porozwieszane po ścianach grafiki czy też poustawiane stoły kreślarskie. W takiej oprawie można dostrzec pedagogów zatrzymanych w kadrze w momencie omawiania prac artystycznych swoich wychowanków.

Kolejna grupa zdjęć pokazuje studentów w trakcie pracy. Młodzi żacy ze skupieniem na twarzy tworzą swoje dzieła sztuki, z uwagą wysłuchają krytycznych wskazówek mistrza, raz po raz nanosząc kolejne poprawki, dążąc do doskonałości. Lecz studia to nie tylko nauka, ale i czas zabawy i życia studenckiego. Również takie zdjęcia zachowały się w zbiorach fotografii. Należą do nich między innymi fotorelacje z Juwenaliów, teatru studenckiego „CO TO” i międzynarodowej imprezy studenckiej z krajami nadbałtyckimi, jak np. plener Fart.

Pośród fotografii nie mogło zabraknąć zdjęć wykonanych podczas uroczystości inauguracji roku akademickiego. Przedstawiają wejście ciała pedagogicznego do auli, odczyt wykładu inauguracyjnego, obowiązkowe wręczenie indeksów dla najlepszych maturzystów i ślubowanie studenckie.

W skład *Zbioru fotografii PWSSP w Gdańsku* wchodzi również zdjęcia dokumentujące ważne wydarzenia z życia szkoły. Można zaliczyć do nich odbudowę Głównego Miasta Gdańska po zniszczeniach z czasów II Wojny Światowej, Strajk uczelni w grudniu 1981 r., czy też fotografie wykonane podczas pochodów pierwszomajowych w Gdańsku.

Każde zdjęcie to zatrzymanie jednej niepowtarzalnej chwili. Zbiór fotografii Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku jest bardzo cennym źródłem historycznym, które można wykorzystać m.in. do badań nad kulturą akademicką w czasach PRL, historią ubioru, historią PWSSP, a także w analizie trendów w rozwoju sztuki współczesnej. Zachowane zdjęcia prezentują nam życie codzienne uczelni od czasów jej powstania aż do roku 2007. Zostali na nich uwiecznieni artyści, prekursorzy sztuki nowoczesnej na Pomorzu, ważne wydarzenia oraz zwyczajne życie studenckie. Dużą część zbiorów zajmują fotografie prezentujące dzieła sztuki adeptów Akademii, dyplomy, prace semestralne i wystawy artystyczne.

W zbiorze nie mogło zabraknąć zdjęć prezentujących znaczące wydarzenia historyczne w dziejach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Dzięki takim obrazom wnikliwy badacz spostrzeże rozwój poszczególnych pracowni, a historycy mody mogą podglądać ubrania noszone niegdyś przez studentów i pracowników Szkoły. Fotografie Akademii Sztuk Pięknych są ważną częścią tradycji Uczelni, o którą należy zadbać, gdyż ujęcia te są łącznikiem między starymi a nowymi czasami.

Przypisy:

- [1] E. Kal, *Akademia Sztuk Pięknych*. In B. Śliwiński (red.), *Encyklopedia Gdańska*, Gdańsk, 2012, s. 35.
- [2] Tamże, s. 35.
- [3] Tamże, s. 36.
- [4] *Ustawa o zmianie nazw niektórych wyższych szkół plastycznych*. Dz. U. 1996, Nr 100, poz. 462.
- [5] R. Florczak, *Gdańska ASP w przestrzeni publicznej*, "Akademia w Mieście", 2012, nr 1, s. 66-71.
- [6] P. Burke, *Naoczność: materiały wizualne jako świadectwa historyczne*, Kraków, 2012 s. 17-25.
- [7] Tamże, s. 28.
- [8] Tamże, s. 31.
- [9] Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku: Teczka osobowa. Witold Węgrzyn, sygn. W81.
- [10] Tamże, sygn. W81.
- [11] Galeria FF-Forum Fotografii, *Sytuacje II. Ingerencje-interwencje*. Witold Węgrzyn, Łódź, 1998, s. 8.
- [12] Średnia wahań temperatury i wilgotności podana z roku 2016.
- [13] Przykłady zdjęć ze zbioru można obejrzeć na stronie internetowej: <http://zbrojowniasztuki.pl/alma-mater/w-objektywie> (odczyt: 30.10.2017 r.).

Bibliografia:

- [1] Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku. Teczka osobowa: Witold Węgrzyn, sygn. W81.
- [2] Burke P., *Naoczność : materiały wizualne jako świadectwa historyczne*, Kraków 2012.
- [3] *Decyzja nr 8 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 24 kwietnia 2006 r. w sprawie wprowadzenia wskazówek metodycznych dotyczących zasad opracowania fotografii w archiwach państwowych* [online], 2006 [dostęp: 2017-11-15]. Dostępny w World Wide Web: https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/akty_normatywne/Dec_8_2006.pdf.
- [4] Florczak R., *Gdańska ASP w przestrzeni publicznej*, "Akademia w Mieście", 2012, nr 1, s. 66-71.
- [5] Galeria FF-Forum Fotografii, *Sytuacje II. Ingerencje-interwencje*. Witold Węgrzyn, Łódź 1998.
- [6] Jabłońska M., *Dokumentacja specjalna w archiwum : opis tradycyjny i komputerowy*, Toruń 2011.
- [7] Kal E., *Akademia Sztuk Pięknych*. In B. Śliwiński (red.), *Encyklopedia Gdańska*, Gdańsk 2012.
- [8] Robótka H., Ryszewski B., Tomczak A., *Archiwistyka*, Warszawa 1989.
- [9] *Ustawa o zmianie nazw niektórych wyższych szkół plastycznych*. Dz. U. 1996, Nr 100, poz. 462.
- [10] *Zarządzenie nr 17 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 30 czerwca 1969 r. w sprawie archiwalnego opracowania zasobu fotografii* [online], 1969 [dostęp: 2017-11-15]. Dostępny w World Wide Web: <http://adacta.archiwa.net/file/fota.pdf>.

Informacja o autorze

mgr Piotr Giziński – pracownik Biblioteki Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, e-mail: piotr_gizinski@wp.pl.